

תגובה

הרב שלמה לוי

המחשבה הראשונה שעלתה בלבי לאחר קריאת המאמר הייתה להימנע מתגובה. הרגשתי שמאמר זה מוביל אותי למקום שאיני חפץ להיות בו, למשחק ולמגרש שאינם מוכרים לי כלל. מעולם לא עסקתי במחקר על נטיות מחברי ספרים ולא התייחסתי להלכה כנושא לסטטיסטיקה. איני יודע האם בתגובה עלי להוכיח שיש בספר גם "קולות" או להביא ספרים אחרים רבים המסכימים לדעתי או חולקים עליה לחומרא, ובכלל לא ראיתי ברבותינו הראשונים והאחרונים שעסקו בספירת חומרות. לו הכותב היה מתייחס לגופו של עניין בראיות מהש"ס ומהפוסקים ודאי הייתי שמח לענות כדרכה של תורה.

הגמרא במסכת עירובין אומרת "העושה מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל רשע, מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל עליו הכתוב אומר הכסיל בחושך הולך". החלטתי בכל אופן להגיב במילים ספורות, מכיוון שאיני רוצה להיחשב כסיל. נדמה לי שאני חייב זאת למאות ולאלפים שהתייעצו עמי בשאלות הלכתיות בעבר, ומתוך תקווה שגם בעתיד אוכל לעזור בעצה לאנשים שיפנו אליי.

באופן כללי אני מתנגד להצמדת תוויות לאנשים ובוודאי כאשר מדובר על מחמיר או מקל. יש בספרי פרק העוסק בשאלת חכם, ניסיתי להביא בקיצור נמרץ את ההדרכה העיקרית של רבותינו בשאלת בחירת הרב, ואין כאן המקום להביא את המקורות בנידון. חלילה לו לאדם לקבל פוסק זה או אחר בגלל נטיות לקולא או לחומרא, מחובתנו לרדוף אחר הפוסק הראוי ביותר מבחינת ידיעותיו מידותיו וכישוריו. גם הפסיקה שהלכה כבית הלל לא נקבעה משום שהם מקלים. אדם הנדרש לשלם חוב למס-הכנסה יחפש מן הסתם את הפקיד הוותרן ביותר, ברם, אדם ההולך לרכוש רכב ובוודאי אם הוא הולך לרופא או לקבל הדרכה בדבר חשוב באמת, ודאי שלא יסתפק בבדיקת המחיר שעל גבי התווית.

להלן אתייחס לכמה נקודות לפי הסעיפים של המאמר. איני מתכוון להיכנס לוויכוח לגופה של הלכה. תמוה בעיניי כיצד אפשר במאמר כגון זה המיועד גם לאנשים

שמעולם לא למדו בעיון סוגיות אלה, להביא מקורות חלקיים בשני נושאים ולשכנע כביכול שזו אכן שורת הדין. נדמה לי שכל אדם רציני יבין שכדי לברר למשל מהי "שורת הדין" בנושא "פתיחת הקבר" אי-אפשר להסתפק בדברים שהובאו ואכמ"ל.

בסעיף ג' נכתב שאני מייעד את הספר ל"חתנים בני ישיבות", אני יודע מהיכן קביעה זו, אך מכל מקום ברור שאינה נכונה. הספר מיועד לכל אדם ירא שמים שאוהב תורה ומתאוה ללומדה. הספר מיועד לכל האנשים המתייחסים לנושא מספיק ברצינות ומבינים שעליהם ללמוד נושא זה באופן קצת יותר מעמיק ולא להסתפק בקיצורי הלכות. גם ההלכות שבספר מיועדות לכל אדם הרוצה לשמור הלכות נידה כהלכתם בלי כל קשר למקומות לימודיו בהווה או בעבר. כתבתי שהספר מאפשר למי שטעם טעם תורה להרחיב את ידיעותיו בנושא זה, מכיוון שמי שלא למד מעולם ולא מכיר את דרכי הלימוד הבסיסיות ודאי לא יבין את הכתוב בו. נוסף על כך, יש בספר ניסיון להיאבק במגמה המסתמנת בחלק מהציבור, המובילה לקביעת נורמה מינימלית ביותר בהלכות רבות ובעיקר בהלכות נידה. דברים שהותרו בדיעבד או בשעת הדחק הופכים להיות אצל רבים לכתחילה.

נכון, יש כנראה לצערנו ציבור המתקשה לעמוד באופן מלא בדרישות ההלכה בענייני נידה ועל כן ראוי להציב בפניו את המינימום. הבעיה היא הרצון - המסתמן לצערי גם במאמר זה - להפוך זאת לנורמה כללית. ואולם, יש ברוך השם גם ציבור גדול הן בקרב בני ישיבות והן בקרב הציבור הרחב שאינו מסתפק במינימום אלא רוצה לקיים הלכות אלו ברמה של לכתחילה. רבנים וספרים המביאים רק את הדעות הדחוקות והמקלות ביותר, מטעים ופוגעים באנשים רבים מאוד שאינם חפצים בכך. פעמים רבות אנשים ששמעו או שקראו הלכה בספר מסוים ונהגו לפיו בתמימות, הצטערו מאוד לשמוע לאחר מכן שהלכה זו נאמרה רק לאנשים שיצרם גובר עליהם. בניגוד לספרים אחרים המתיימרים להורות לרבים ומביאים רק דעה אחת, הבאתי בדרך כלל מגוון של דעות, ועם זאת הדגשתי בכל מקום את הדעה שלעניות דעתי היא העיקר להלכה. משמעות הדבר, שהרוצה להקל או להחמיר כדעה מסוימת יש לו על מי לסמוך, אף-על-פי שמחובתי להבהיר מהי הדעה שלעניות דעתי מחייבת.

בסעיף ד' מנסה מחבר המאמר לקבוע מהי פסיקה הלכתית נורמטיבית שהיא לדעתו

שורת הדין. לעניות דעתי נראה שיש בניסיון זה מן התמימות היוצרת אחיזת עיניים. לו הדברים היו כל כך פשוטים, לא היו מחלוקות והיה אפשר לסגור את בתי-המדרש בכלל, שכן זכינו סוף סוף להגדרת שורת הדין. האמת היא, כמובן, שכל פוסק המביע את דעתו סובר שזו היא שורת הדין. איש אינו מעוניין להכביר בחומרות וכל פוסק משוכנע שדבריו הם ההסבר הנכון של הגמרא והראשונים. השאלה אינה האם לפסוק כדעת יחיד וכחידוש של אחרונים, אלא מה הפירוש הנכון של הראשונים והגמרא. ניקח כדוגמה קטנה את שאלת המטרייה בשבת. הנודע ביהודה המובא במאמר כמי שסובר שאין לקבל חומרות של אחרונים, מחדש איסור זה. רבים גם בדורו וגם לאחריו חלקו עליו וראו זאת כחידוש לחומרא. אלא שמכיוון שדין זה אינו מפורש בראשונים, הרי שלפי כותב המאמר כנראה שהנודע ביהודה סותר את עצמו והלכה זו אינה לפי שורת הדין. ואולם ברור כי הנודע ביהודה הבין שזו דעת הגמרא והראשונים ולכן פסק כך. העובדה היא שכולנו נהגנו שאין לפתוח מטרייה בשבת, אך לפי כותב המאמר פסיקה זו אינה נורמטיבית ופוגעת באיזון עם הצורך ללכת לבית-הכנסת בשבת גשומה.

אשר על כן, ברור שהניסיון ליצור כלי שניתן באמצעותו לקבוע מהי שורת הדין האובייקטיבית, הוא אחיזת עיניים הסותרת את דרך המשא ומתן ההלכתי המקובל, ובכלל אין מושג כזה בהלכה.

בהמשך סעיף זה מובאים דברי הרב קוק בעניין הצורך במניעת החמרה, אך הבה נתבונן לדוגמה בפסקי ההלכה של הרב קוק הנמצאים בספרו **דעת כהן**.

בסימן ע"ב מפורש בדברי הרב קוק שאישה שווסתה מתפרש דרך קבע על כמה ימים חייבת לפרוש את כל הימים. בהמשך דבריו הוא כותב שראוי לחוש לשיטת הש"ך ולפרוש לילה קודם.

בסימן ע"ח הרב קוק כותב שבדיקת רופא ברחם מטמאת באופן חד-משמעי והוא אף אינו מחלק בין כלי קטן לכלי גדול.

בסימן פ"א הרב קוק מטמא בקינוח בנייר לאחר מי רגליים והוא לא דן בכלל ולא מעלה בדעתו לטהר בגלל שהנייר אינו מקבל טומאה, ומשמע מדבריו שמטמא אפילו בפחות מגריס.

בסימן פ"ג הוא כותב "...והאמת אגיד לכבוד תורתו שאע"פ שאם נשקול את הדברים על פי שורת הדין ממקור הש"ס והסברא היה נראה מצודד לקולא, אבל מה נעשה ורבותינו הפוסקים הראשונים והאחרונים אחזו שער בענין זה להחמיר טובא וצריכים אנו לכופף את ראשנו לעומתם ולקבל את דבריהם במורא".

איני עוסק בטבלאות אולם בטוחני שמסקנותי קרובות לדברי הרב קוק הרבה יותר מן המסקנות של הרב עובדיה ושל בעל המאמר, אם כי גם אני הקטן מקל ממנו בכמה דברים.

בהמשך סעיף ד' של המאמר מתייחס הכותב באופן מיוחד לרב עובדיה ומסיק שדבריו הם שורת הדין ולא כפי שמקובל לחשוב. דבריו אלה סותרים את מה שכתב כמה שורות למעלה, שחריגה מן המסורת המקובלת אינה שורת הדין. ברור לכולי עלמא שהרב עובדיה חורג ביודעין מן המסורת המקובלת ומאמץ דעות מקלות גם נגד המנהג הפשוט.

הרב עובדיה ברוב גדלותו שם עצמו פעמים רבות מעל למנהגים המקובלים ורוצה לשנותם ולכן רוב-רובם של פוסקי דורו הספרדים עם כל הכבוד שרחשו לו, לא קיבלו את דעתו בדברים מסוימים. אפשר להביא דוגמאות לכך בתחומים רבים, כגון פסקו של הרב עובדיה שנשים אינן רשאיות לברך ברכות קריאת שמע, אולם אסתפק בדוגמה שהובאה במאמר. אין ספק שלפני פרסום פסקי הרב עובדיה גם הספרדים נהגו לשמור חמישה ימים לפני תחילת הנקיים. בהביאי את ספרי לרב מרדכי אליהו שליט"א, הוא תמה מדוע אני בכלל מביא דעה שמספיק ארבעה ימים שהרי איש לא נהג כך. גם מו"ח הרב חיים דוד הלוי זצ"ל הביא בספרו רק את הדעות הסוברות שיש להמתין חמישה, שישה, או שבעה ימים ולא הביא כלל את האפשרות של ארבעה ימים. לפני למעלה מעשרים שנה שאלתיו מדוע אינו מציין את דברי הרב עובדיה והיה נראה שהוא תמה על השאלה, שהרי מעולם לא שמענו שמישהו נוהג כפי שפסק הרב עובדיה. גם את פסקי מר"ן השולחן ערוך שנגדו מנהגים שקדמו לו לא קיבלו, וודאי שגם לגבי הרב עובדיה איננו יכולים להמליץ על שינוי המנהג.

לפני סיום אתיחס למקרים המובאים בטבלה:

1. קינוח - בנושא זה ברור שאיני מחמיר, הבאתי שם פוסקים רבים המחמירים אפילו בפחות מגריס. הסיבה להחמיר למעלה מגריס פשוטה וברורה והעניין הובא בהרחבה. גם דעת הרב אליהו המובאת שם שיעשה שאלת חכם אפשר לפרשה לכאן ולכאן.

2. תחבושת היגינית - נושא זה הוא מן החמורים ביותר שהתחדשו בימינו, וההתייחסות אליו חייבת להיות בכובד ראש מרובה וברחילו ורחימו. כאמור לעיל, לעניות דעתי אין כאן מקום להיכנס לוויכוח לגופו של עניין. די אם

אזכיר שבפרק העוסק בהרגשה הבאתי כמה ראשונים הסוברים שבכל ראייה שהיא בוודאי מהמקור יש חיוב כרת מדאורייתא. נוסף על כך שיטת אחרונים רבים וחשובים ובהם הרב אלישיב שליט"א, האגרות משה (יורה דעה, חלק ד, סימן טז), קנה הבושם, תשורת ש"י וכו' הסוברים שאישה שאינה רגילה להרגיש, טמאה מדאורייתא ללא הרגשה, בראייה שבאה בוודאי מהמקור. שיטה זו מבוססת היטב בדברי הגמרא והראשונים (חלק מהדברים מובאים במאמר העומד להתפרסם בע"ה בגיליון הקרוב של אסיא). אמנם יש גם ראשונים ואחרונים החולקים על כך, ואף-על-פי-כן בספק איסור כרת לכולי עלמא חייבים להחמיר מדאורייתא. נוסף על כך הבאתי כאן שיטות הסוברות שיש להחמיר כאן מדיני כתמים אף-על-פי שנייר אינו מקבל טומאה. דעת הגרש"ז אוירבך בנושא זה רחוקה מלהיות ברורה כמשתמע במאמר. בשלושה ספרים שנכתבו על-ידי תלמידים מובהקים של הגרש"ז, ששימשו אותו יום-יום וקיבלו את ברכתו, נפסק שיש לטמא מציאת דם בפדים. אחד מהם הוא ספר מראה כהן שהוזכר במאמר, השני ספר שערי טהרה של הרב שטרן שליט"א שהוא בן-משפחתו של הגרש"ז וכמעט בכל פרק מביא את דבריו, והשלישי הוא ספר מגילת ספר על נידה שנכתב על-ידי תלמיד קרוב ומובהק של ר' שמואל אויערבך שגם הוא כמובן בקי בלי שום ספק בפסקי הגרש"ז. ברור לי מעל לכל ספק שממשיכי דרכו של הגרש"ז מטמאים במקרה זה ואיני רואה לנחוץ להמשיך ולמנות כרוכל את כל המחמירים בעניין. נדמה לי שהבא להורות לרבים בנושא כה חמור חייב ללמוד היטב את כל הנכתב בעניין ולהיות משוכנע בעצמו שהדברים שהוא כותב נכונים. מי שעושה טבלה, ומוצא שיש מי שמקל ולכן פוסק כמותו, לעניות דעתי אינו מבין את האחריות המוטלת עליו.

3. פתיחת הרחם בלא דם - בדין זה כולם מטמאים פרט לרב עובדיה יוסף ואכן זה מנהג העולם הפשוט וברור, וראה מה שכתבתי למעלה בעניין חריגת הרב עובדיה ממסורת הפסיקה.

4. לבישת צבעונים לרואה כתמים - הספרים שבעל המאמר מביא אינם מפרטים באיזה כתמים מדובר, אולם מי שמכיר את הסעיפים המתאימים בשולחן ערוך

יודע שהאחרונים שם עסקו ברואה מחמת מכה. אין שום היגיון להתיר לבישת צבעונים לרואה כתמים של נידות, וכי אפשר לומר שתקנת לבישת לבנים נועדה רק למי שאנו יודעים מראש שאינה רואה כתמים?

5. בעניין "פתיחת הקבר" ביולדת - מחבר המאמר עצמו מביא את המחלוקת בנידון - ואכן יש בזה מחלוקת, אולם המנהג הפשוט והמקובל הוא כדעת הנחלת שבעה שיולדת נטמאת מ"פתיחת הקבר". מחבר המאמר כנראה סובר שהבנתו היא תמיד שורת הדין האובייקטיבית ולכן תמה שיש אחרים שאינם מקבלים זאת. ובכלל, אם הובאה דוגמה ששני הספרים שנסקרו במאמר מסכימים לגביה, מדוע להתאמץ לעשות מחלוקת.

המקור לנאמר בספרי לגבי טומאה לפני בדיקת המיילדת, מצוי במכתב של הגרש"ז המובא בספר מראה כהן, עמ' קפה, וזו לשונו:

שאלה: ממתי מקובל לטמא אישה העומדת ללדת ולא ראתה דם רק הרגישה צירים?

תשובה: בצירים חזקים יש להחמיר אבל לא בצירים רגילים.

ראוי להזכיר לקוראים שבספרי לא נאמר להחמיר בצירים חזקים אלא "כאשר היולדת מגיעה לחדר לידה בשלבים מתקדמים ביותר ויש לה צירים חזקים ותכופים והיא בטוחה שרחמה כבר נפתח...".

מסקנת הדברים היא אם כן שבספרי אני מקל יותר מהרב קוק ומהגרש"ז וכנראה שבמהדורה הבאה היוצאת בע"ה בקרוב אצטרך לשוב לשורת הדין.